

УДК 930:929Тарасенко

О. І. ЄМЧУК*

ДЖЕРЕЛА ДО БІОГРАФІЇ УКРАЇНСЬКОГО РАДЯНСЬКОГО
ДИПЛОМАТА І ПЕДАГОГА ВАСИЛЯ ТАРАСЕНКА

Розглянуто відомі та маловідомі джерела до біографії видатного українського дипломата, вченого, педагога В. Я. Тарасенка (1907–2001) з метою визначення напрямів подальших пошуків та створення вичерпної наукової біографії вченого.

Ключові слова: В. Я. Тарасенко; джерела; біографія; дипломат; вчений; педагог.

Постать українського історика, дипломата, педагога, доктора історичних наук, професора Василя Якимовича Тарасенка (1907–2001) добре відома у наукових та дипломатичних колах.

У межах цієї розвідки ми плануємо узагальнити відомі та маловідомі джерела до біографії В. Тарасенка, що дозволить визначити подальші джерелознавчі пошуки та допоможе створити вичерпну наукову біографію вченого.

Наукові здобутки істориків Київського національного університету імені Тараса Шевченка неможливо уявити без праць В. Тарасенка, особливо в галузі новітньої історії та міжнародних відносин. Саме він заклав основи школи підготовки українських фахових дипломатів.

В. Я. Тарасенко прожив цікаве і довге життя – без місяця 94 роки (18.04.1907–22.03.2001). Він народився на Чернігівщині, у селі В'юнище; закінчив історичний факультет Київського педагогічного інституту, брав участь у Другій світовій війні. З 1944 р. працював на дипломатичній роботі. Після закінчення дипломатичної служби у 1950 р. наступні 36 років працював у Київському університеті, зокрема – 15 років на посаді завідувача кафедри новітньої історії та міжнародних відносин. Василь Якимович був автором понад 80 праць з історії США, зовнішньої політики СРСР і міжнародних відносин після Другої світової війни, науковим керівником 10 кандидатських дисертацій, засновником кафедральної школи американістики. Серед підготовлених ним фахівців-міжнародників були академік Академії наук УРСР А. Шлепаков і професор Б. Гончар.

Важливо, що талант вченого розкрився також у далекоглядних історичних прогнозах. Наприклад, у статті «Військова концепція

---

* Ємчук Оксана Ігорівна – кандидат історичних наук, державний експерт Апарату Ради національної безпеки і оборони України (м. Київ).

України: національні інтереси – понад усе!», надрукованій 26 травня 1993 р., він писав, що постійна загроза незалежності України буде надходити з боку Росії, а також, що Україна повинна володіти ракетно-ядерною зброєю до того часу, поки інші ядерні країни світу залишаються власниками такої зброї¹.

Першими доступними джерелами біографічних відомостей ми справедливо вважаємо довідкову літературу: енциклопедії, довідники, словники, хроніки тощо. У виданому до 170-ї річниці Київського університету та 60-річчя Інституту міжнародних відносин енциклопедичному двотомному виданні «Українська дипломатична енциклопедія» розміщена коротка біографічна довідка про В. Тарасенка², яку трохи доповнено автором, проф. В. Головченком в аналогічному п'ятитомному виданні 2013 р.³ Біографічні дані цієї статті окреслюють головні етапи діяльності вченого, зокрема як дипломата. Так, у 1944–1950 рр. він працював помічником народного комісара закордонних справ УРСР Д. Мануїльського, був учасником Підготовчої 1-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН, членом делегації УРСР на Паризькій мирній конференції 1946 р., радником посольства СРСР у США, головою делегації УРСР на 3-й сесії Генеральної Асамблеї ООН, керівником Постійного представництва УРСР при ООН; головою делегації СРСР на Спеціальній сесії Генеральної Асамблеї ООН із палестинської проблеми.

Біографічні відомості про педагогічну та наукову діяльність Василя Якимовича зберігаються у документах Архіву Київського національного університету імені Тараса Шевченка, в його особовій справі⁴. Посилаючись на документи цієї справи, д-р іст. наук, проф., завідувач кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн історичного факультету Київського університету імені Тараса Шевченка О. Машевський проаналізував важливі етапи діяльності В. Тарасенка у статті «Український дипломат В. Я. Тарасенко та його роль у створенні Держави Ізраїль»⁵.

Короткий зміст цих історичних подій полягав у тому, що 14 травня 1948 р. В. Тарасенко з трибуни Генеральної асамблеї ООН своїм нерегламентованим виступом затягнув час до встановленого терміну прийняття британської резолюції, згідно з якою на території Палестини мала з'явитися єдина арабо-єврейська держава. Таким чином, він вплинув на те, що вступила в силу раніше прийнята резолюція про утворення двох незалежних держав – єврейської та арабської.

О. Машевській підкреслив, що значною науковою подією стала кандидатська дисертація В. Тарасенка, захищена у 1951 р. й присвячена діяльності радянської дипломатії в атомній комісії ООН у другій половині 1940-х років. Адже Василь Якимович особисто працював у цій атомній комісії як представник України і тому підготував цю наукову роботу як на основі першоджерел, так і з власного досвіду.

У 1959 р. В. Тарасенко захистив докторську дисертацію «Атомна проблема в зовнішній політиці США 1945–1949 рр.». Його монографія, видана 1958 р., і зараз залишається однією з найбільш вдалих, ґрунтовних праць з цієї проблематики⁶.

Виняткову цінність для реконструкції життєвого шляху В. Тарасенка мають відомості, зібрані та надруковані у матеріалах Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми новітньої історії зарубіжних країн», що відбулася 18–19 жовтня 2012 р. у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка та була присвячена 105-й річниці з дня народження В. Тарасенка та 20-річчю встановлення дипломатичних відносин між Україною та Державою Ізраїль⁷.

Загалом у роботі цієї конференції взяли участь понад 170 учасників, представники дипломатичних відомств, закладів вищої освіти і наукових установ з України та зарубіжних країн. Науковою бібліотекою імені М. Максимовича було організовано виставку наукових праць В. Тарасенка. Було проведено «круглий стіл» та організовано роботу 9 секцій. Підсумкам цього заходу присвячені окремі огляди⁸.

Наступник і учень В. Тарасенка, завідувач кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн історичного факультету Київського університету протягом 1990–2015 рр., д-р іст. наук, проф. Б. Гончар (1945–2015) у своєму виступі на конференції «Василь Якимович Тарасенко: дипломат, вчений і педагог» зупинився на багатьох етапах діяльності вчителя та підкреслив, що у своїх працях В. Тарасенко детально змалював американо-радянське дипломатичне суперництво навколо проблем контролю над атомною енергією в ООН⁹.

Важливим джерелом біографії Василя Якимовича стали спогади його сина, д-ра тех. наук О. Тарасенка, який особисто виступив на конференції та акцентував увагу на маловідомих фактах біографії батька¹⁰. Він наголосив, що під час роботи в Таджикистані, Запоріжжі, помічником голови Ради Міністрів УРСР В. П. Затонського, Василь Якимович тричі унікав арешту та сміливо захищав своїх колег. Під час роботи в США В. Тарасенко неодноразово показував принциповість та наполегливість у вирішенні конфліктів із керівництвом. Декілька разів він звертався навіть безпосередньо до Й. Сталіна, ризикуючи життям, враховуючи непередбачуваність останнього.

Важливо, що О. Тарасенко вважав той нерегламентований виступ 14 травня 1948 р. із трибуни Генеральної асамблеї ООН логічним та природним характеру свого батька, а його погляди в цілому завжди принциповими та послідовними.

Крім того, Олег Васильович, перебуваючи в США у відрядженні, спілкувався з окремими представниками з оточення батька, які розкрили йому подробиці закулісного дипломатичного життя. З боку міжнародника В. Цветова та відомого письменника Ю. Семенова були наміри

написати біографічну книгу про В. Тарасенка, проте ці плани стикалися з багатьма проблемами, насамперед, зі складністю оприлюднення деякої закритої дипломатичної інформації.

Одними із головних джерел до біографії В. Тарасенка, безумовно, стали його власні публікації, спогади, якими він ділився під час публічних лекцій в Україні та багатьох зарубіжних країнах. Він вважав, що без його виступу на терені Палестини було б утворено арабсько-єврейську державу, в якій євреї залишились би в меншості. Арабська більшість не дозволила б масового в'їзду до Палестини євреїв з інших країн¹¹.

Цінним джерелом вивчення біографії В. Тарасенка є сімейні світлини та документи, що їх передали члени родини заступникові Голови Чернігівського земляцтва, члену Національної спілки журналістів України О. Ореховичу, який доклав великих зусиль до вшанування пам'яті видатного земляка та оформив виставкову експозицію про Василя Якимовича у місцевому краєзнавчому музеї імені Юрія Винородського. На офіційному сайті Чернігівського земляцтва (<http://chz.org.ua>) він опублікував низку розвідок, наприклад: «Останні відзнаки Василя Тарасенка», «Державі Ізраїль – 70 років!», «Василію Тарасенку виповнилося 110 років», «Творець Ізраїлю – пророк України» тощо. О. Орехович зібрав багато відомостей про діяльність В. Тарасенка в останні роки життя та бібліографію його публікацій часів незалежної України¹².

Ефективна робота О. Ореховича разом з іншими представниками Чернігівського земляцтва сприяла встановленню пам'ятної дошки з портретом В. Тарасенка на алеї пошани в смт Сосниця. Представники Чернігівського земляцтва разом із донькою В. Тарасенка відвідують його могилу на Байковому кладовищі.

Крім згаданих вище джерел до біографії Василя Тарасенка, мало-відомими та недостатньо використаними дослідниками залишаються документи його особового фонду, що зберігається у Державному архіві м. Києва¹³. Фонд Р-1580 «Тарасенко Василь Якимович – доктор історичних наук, професор» містить 30 архівних справ за період 1940–1980 рр., має опис та каталог. У фонді представлено біографічні, службові документи, фотографії.

Серед біографічних документів зберігаються: копія наказу про призначення В. Тарасенка директором Гуляйпільського учительського інституту (1940); витяг із протоколу засідання бюро Запорізького обкому КПУ про затвердження В. Тарасенка завідувачем відділу шкіл (1944); повідомлення в газеті «Правда України» про склад делегації на 1-у сесію Генеральної асамблеї ООН (1945); про від'їзд делегації Уряду УРСР на третю сесію ЮНРРА (організації Адміністрації з надання допомоги у відбудові ООН); сертифікати про реєстрацію перебування в США (1945); витяг із протоколу засідання вченої ради

КДУ про присудження В. Тарасенку вченого ступеня доктора історичних наук (1960); диплом Президії правління Всесоюзного товариства «Знання» про занесення імені В. Тарасенка до Всесоюзної «Книги Пошани» народних університетів (1966); Почесна Грамота Президії Верховної Ради УРСР (1972); Подяка Президії АН УРСР, Головної редакції УРЕ за участь у підготовці та виданні Радянської енциклопедії історії України з підписами Б. Патона, М. Бажана (1972); запрошення від Президента США Г. Трумена (1945), запрошення відвідати центр Рокфеллера (1949); вітальні листи, листівки і адреси з нагоди свят та ювілейних дат (1967).

Заслуговує на окрему увагу дипломатичний паспорт постійного заступника представника УРСР у Раді Безпеки ООН В. Тарасенка (1948), оскільки за допомогою цього документа можна простежити виїзди дипломата за кордон, уточнити біографічні дані. У паспорті вміщено фотографію не тільки В. Тарасенка, але й з сином Олегом¹⁴.

Документи службової та наукової діяльності представлено списком наукових праць В. Тарасенка (1968), а також статтею в газеті «Нью-Йорк Таймс» із фотографією делегації СРСР на засіданні Ради Безпеки ООН під час розгляду палестинського питання.

Представляють історичну цінність світлини, зроблені під час тих важливих історичних подій, наприклад: В. Тарасенко з Д. Мануїльським та М. Бажаном на сесії Ради Безпеки ООН (січень 1946); В. Тарасенко з А. Громиком в Раді Безпеки ООН (1949); В. Тарасенко з представниками Великої Британії та США в Раді Безпеки ООН (1949).

Таким чином, на сьогодні відомими джерелами до біографії Василя Тарасенка можна назвати: статті довідково-енциклопедичних видань, його власні публікації та спогади, спогади його сина О. Тарасенка, архівні документи державних установ та сімейні архівні документи, наукові розвідки про життя та діяльність його колег, наступників, земляків.

Перспективи подальшого дослідження біографії В. Тарасенка полягають у більш ґрунтовному вивченні архівних джерел у фондах Галузевого державного архіву Міністерства закордонних справ України, архівів закордонних установ, пошук зарубіжних публікацій іноземними мовами, а також виявленні та аналізі епістолярних джерел. Повна та репрезентативна джерельна база дозволить створити ґрунтовну наукову біографію видатного українця.

---

¹ *Тарасенко В.* Військова концепція України: національні інтереси – понад усе! // Самостійна Україна. 26 травня 1993. № 16. С. 5.

² Українська дипломатична енциклопедія : у 2-х т. / редкол.: Л. В. Губерський (гол.) та ін. Київ: Знання України, 2004 Т. 2. С. 551.

³ Українська дипломатична енциклопедія: у 5-ти т. / за заг. ред. проф. Д. В. Табачника. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. Харків : Фоліо, 2013. Т. 5: С(о)–Я. С. 99–100.

⁴ Тарасенко Василь Якимович // Архів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 1986–1987 рр. Спр. 89. 123 арк.

⁵ *Машевський О.* Український дипломат В. Я. Тарасенко та його роль у створенні Держави Ізраїль // Дипломатична та консульська служба у вимірі особистості (Бібліотека «України дипломатичної»). Київ, 2016. Вип. 11. С. 286–292.

⁶ *Тарасенко В. А.* Атомная проблема во внешней политике США. Київ, 1958. 243 с.

⁷ Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми новітньої історії зарубіжних країн» (до 105-ї річниці з дня народження д-ра іст. наук, проф. В. Я. Тарасенка та 20-річчя встановлення дипломатичних відносин між Україною та Державою Ізраїль) : зб. наукових статей. Київ, 2013. 282 с.

⁸ Див.: *Гончар Б., Машевський О.* Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми новітньої історії зарубіжних країн» // Україна дипломатична. Київ, 2012. С. 741–748.; *Машевський О. П.* Продовжуючи традиції плідної співпраці (Міжнародна науково-практична конференція: «Актуальні проблеми новітньої історії зарубіжних країн», 18–19 жовтня 2012 р.) // Науковий вісник Дипломатичної академії України. 2012. Вип. 19. С. 316–320.

⁹ *Тарасенко В. Я.* В останні хвилини перед голосуванням // Політика і час. 1997. № 1. С. 60–64.

¹⁰ Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми новітньої історії зарубіжних країн» (до 105-ї річниці з дня народження д.і.н., проф. В. Я. Тарасенка та 20-річчя встановлення дипломатичних відносин між Україною та Державою Ізраїль) : зб. наукових статей. Київ, 2013. С. 25–26.

¹¹ *Тарасенко В. Я.* В останні хвилини перед голосуванням... С. 60–64.

¹² Див.: *Тарасенко В.* Реформи, люди і настрої: Соціологічне узагальнення соціального життя в Україні за 1996–1997 роки // Віче. 1997. № 11. С. 21–37; *Тарасенко В.* Криза соціального самовизначення в Україні: до питання про соціальну ідентифікацію українського суспільства // Віче. 2000. № 11. С. 58–68; *Тарасенко В.* Куди переходить «перехідне» суспільство?: (До питання про «голістський» (системний) експеримент в Україні) // Віче. 2001. № 5. С. 45–58.

¹³ *Ємчук О. І.* Джерельно-інформаційний потенціал особових фондів Державного архіву м. Києва // Архіви України. 2016. № 3–4 (302–303). С. 169–170.

¹⁴ Державний архів м. Києва. Ф. Р-1580. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 1–8.

The article deals with well- and little-known sources of biography of the outstanding Ukrainian diplomat, scientist and pedagogue V. Tarasenko (1907–2001) and has an aim to determine the directions of further researches and creating an exhaustive scientific biography of the scientist.

Key words: V. Tarasenko; sources; biography; diplomat; scientist; pedagogue.